

Jovan P. POPOVIĆ *

POSTUPANJE OKO PRIJEMA, ČUVANJA, KATEGORIZACIJE I KORIŠČENJA ARHIVSKE GRAĐE PRISPELE U ARHIVE UGOVORNIM ILI DOBROČINIM PRAVNIM POSLOM

Izvleček:

Prevzem arhivskega gradiva

na podlagi prodaje ali darovanja: prevzem, hramba, kategorizacija in uporaba

Zaradi narave arhivske dejavnosti, ne glede na položaj arhivov v različnih državah, različnih političnih sistemih in neizenačenih stopnjah tehnično-tehnološkega razvoja, mora biti v interesu vsake države, da arhivska služba deluje v okvirih svojih pristojnosti. Zakonski in podzakonski predpisi urejajo zaščito, uporabo in objavljanje arhivskega gradiva, ki pa se v arhive prevzema na različne načine. Večina arhivskega gradiva je prevzetega od ustvarjalcev pod določenimi pogoji. To gradivo mora biti urejeno, kategorizirano in valorizirano po arhivski metodologiji ter principih arhivske teorije in prakse.

Veliko manj arhivskega gradiva je v arhive prevzetega kot zasebno arhivsko gradivo (osebni in družinski fondi, spominsko in drugo gradivo). V članku je poudarek na arhivskem gradivu, ki se od ustvarjalca oz. lastnika prevzema z odkupom, darovanjem ali kot zapuščina.

Prevzem arhivskega gradiva na ta način mora temeljiti na pisnih dokumentih (pogodbe pri darovanju ali odkupu in oporoke pri zapuščinah), zato je nujno, da so le-ti pravilno sestavljeni. Gre namreč za zelo odgovoren, zapleten in občutljiv posel, ki ne temelji samo na arhivskih predpisih, ampak tudi na dogovorjenih pogojih in rokih, ki so zapisani v takšnih dokumentih.

Ključne besede:

arhivsko gradivo, odkup, darilo, zapuščina, prevzem

Abstract:

Legal Protection, Appraisal and Use of Archives Acquired as Gifts, Purchase and Legacy

Regardless of the Archives' position in different counties, different political systems and various levels of technological development, the functioning of the archival service must be in the interest of every country. Legal regulations regulate protection, use and publication of archives, which can be acquired in different ways. Most archives' acquisitions base on legislative directions and are acquired arranged, categorised and appraised to the archival theory and practice principles.

Much less archives are acquired as private (personal and family fonds). The article deals mainly with the archives, which are acquired as a purchase, gift or legacy.

The acquisition of archives in such manner must be supported by written legal documents (contracts or testaments). Since such acquisitions are complicated and sensitive, it is essential that the content of written contracts is appropriate and based on legal regulations and on mutually agreed conditions and deadlines.

Key words:

archives, acquisition, gift, legacy, testament, laws

* Jovan P. Popović, Beograd, Bulevar despota Stefana 34/IV, Beograd, Srbija, kontakt: popovic.j@open.telekom.rs.

1 UVOD

Da bi se moglo „rukovati“ sa arhivskom građom arhivisti moraju biti iskolovani i stručno osposobljeni za taj posao.

Autor ovog rada je mišljenja da radnici koji su raspoređivani na poslovima arhiviste nisu bili samo istoričari, pravnici i drugih naziva društvenih nauka, sa filozofskim fakultetom, već i sa završenim tehničkim, prirodno matematičkim i drugim zanimanjima. Ne osporavajući nijednu struku koja je i te kako, naravno zbog potrebe arhiva rado viđena, već zbog toga što je te radnike trebalo stručno uvesti i osposobiti za posao u koji ulaze. Upravo i zbog toga osnivani su tromesečni, polugodišnji ili godišnji tečajevi, pri matičnim arhivima, polagani su stručni i državni ispiti. Sada svaka od država sa prostora bivše SFRJ pri matičnim arhivima osnovala je tečajeve za arhiviste i arhivske tehničare, gdje i polažu stručne arhivističke ispite. U zadnje vreme na prostorima bivše SFRJ pojavili su se brojni udžbenici ili priručnici iz arhivistike, što će arhivskim radnicima olakšati posao. Sve je to bilo neophodno jer nije postojalo redovno školovanje arhivista. U tom pravcu Institut za arhivističke nauke u Mariboru i Trstu osnovao je interdiciplinarnu jesenju školu, na kojoj se osposobljavaju arhivisti iz svih krajeva sveta a ove godine organizovane su i posle diplomске studije, što treba pozdraviti i odgovornim čestitati.¹

Arhivski radnici moraju poznavati i u primenjivanju poštovati zakonske propise. Naravno i podzakonske propise i brojnu literaturu iz arhivske teorije i prakse iskazane u službenim glasilima, knjigama, priručnicima časopisima i člancima, koji i najčešće iznose poteškoće i probleme koji iskrsavaju u tekućem radu arhivista, zaposlenih u pisarnicama (arhivima) registratura i uopšte kod imaoca arhivske građe.

U svim državama sistemskim i materijalnim zakonima i drugim srodnim ili „sporednim“ propisima u mnogome je regulisana arhivska delatnost, u želji da se sačuva arhivska građa i ista učini dostupnom u razne korisne svrhe, kako za pojedinca tako isto i za pravna lica i državu u celini. Stoga veliki broj zakonskih propisa moraju „poznavati“ arhivisti. Ovde se pre svega pored zakona o kulturnim dobrima, zakona o zaštiti i korišćenju arhivske građe, zakona o javnim bibliotekama i muzejima misli i na: zakone o obligacionim odnosima, zakone o nasleđivanju, zakone o porodičnim i bračnim odnosima; zakone o javnom informisanju, zakone o slobodnom pristupu informacijama od javnog značaja, zakone o zaštiti podataka o ličnosti, zakone o elektronskom potpisu, zakone o elektronskom dokumentu, zakone o autorskim i drugim srodnim pravima i naravno brojne podzakonske propise i akte koje donosi starešine arhiva.

U svom radu arhivisti nailaze na nerešive probleme ili bolje rečeno zakonom ne sasvim regulisane slučajeve u postupanju sa arhivskom građom a time i njenim korisnicima, pa su prinuđeni da stečenim iskustvom i znanjem ponekad i sami bez zakonske regulative o tome odlučuju. Zbog toga arhivisti su dužni da kroz iskrsele slučajeve iniciraju ili predlože nadležnim organima (uz podrobna obrazloženja) način kako da se iskrslili problemi rešavaju i urede zakonskim ili podzakonskim propisima.

Pravo se uređuje pravnim normama-zakonima. To je pravilo o ponašanju ljudi i upućeno je na volju ljudi.

Zakoni su pravno pravilo koje država nameće, kao obavezu svojom prinudom. To je pravo vladajuće klase pretvoreno u zakon. Zakon je u stvari pisani izvor koji posle

¹ Iz predavanja *Osnovni uslovi za uspešan rad arhiva održanog u Trstu 2006. polaznicima Jesenje škole pri Međunarodnom institutu arhivskih nauka Trst-Maribor.*

ustava ima najvišu pravnu snagu od svih pisanih izvora. Za razliku od zakonskih propisa, podzakonske akte, uredbe, pravilnici, naredbe, rešenja, uputstva donose vlade država ili njihovi organi (ministarstva ili sekretarijati kao i druge upravne organizacije) odnosno, opštinske ili gradske skupštine ili njihovi izvršni organi. Ovlašćenja za donošenje podzakonskih propisa nalaze se u svakom konkretnom zakonu. Interna akta donose uglavnom starešine arhiva.

Skup zakona i pravnih regulativa, koji upravlja očuvanjem, korišćenjem i zaštitom arhivske građe i organizacijom arhiva u državi naziva se arhivsko zakonodavstvo. Uređivanjem i primenom arhivskog zakonodavstva, umrežavaju se arhivske institucije, uređuje način upravljanja arhivima, zaštita, valorizacija i korišćenje arhivske građe. Tim normativizmom se na pouzdan i organizovan način reguliše ceo sistem zaštite arhivske građe (Popović, 2011, str. 169).

Za onu arhivsku građu koja stiže u arhiv otkupom, poklonom ili zaveštanjem osnovni zakon za regulisanje postupaka u tim pravnim poslovima su sistemski zakoni, a to su pre svih zakoni koji uređuju arhivsku delatnost, a onda i zakoni koji regulišu autorska i druga srodna prava, kao i drugi propisi. Za arhivsku građu koja stiže u arhiv otkupom i poklonom treba konsultovati i propise iz obligacionih odnosa, a za arhivsku građu koja se preuzima u arhive zaveštanjem treba konsultovati zakone o nasleđivanju i zakone o porodičnim odnosima.

Ustrojstvo arhivskog zakonodavstva u svim vremenima i prostorima, jedini je preduslov za uspešnu zaštitu arhivske građe, kao fudamenta regulacije arhivske delatnosti, pod uslovom njihovog obaveznog i potpunog primenjivanja i poštovanja. To je preduslov za uspešno obavljanje ovog složenog i vrlo odgovornog posla.

Svaki pravni posao u vezi sa arhivskom građom pa i onaj nastao otkupom, poklonom ili zaveštanjem zavisi i od toga pod kojim je uslovima ugovoren odnosno u kojim je rokovima primenljiv.

2 PREUZIMANJE ARHIVSKE GRAĐE U ARHIV OTKUPOM, POKLONOM I ZAVEŠTANJEM

Arhivska građa koju redovno preuzimaju arhivi može biti u državnoj ili privatnoj svojini. Njeni stvaraoci ili imaoci su pravna ili fizička lica. Arhivska građa koja se redovnim putem, zapisnički predaje arhivu mora po pravilu biti odabrana, na osnovu liste kategorije registraturskog materijala sa rokovima čuvanja. Samim tim, ona je sređena i popisana. Građa se predaje arhivima u rokovima utvrđenim zakonima koji regulišu arhivsku delatnost. Momentom predaje te građe arhivu, ukoliko je sređena uglavnom postaje dostupna korisnicima.

Građa koja se nalazi u privatnoj svojini je najčešće vlasništvo samog stvaraoca ili njegovog srodstvenika. Ona mora biti stavljena pod zakonskom zaštitom. Naime, ona se sa stanovišta prava i obaveza imaoca kategoriše kao kulturno dobro, koje se ne sme uništiti ili oštetiti. Međutim, za razliku od arhivske građe u državnoj svojini arhivska građa u privatnoj svojini može biti u prometu, s tim da pravo preče kupovine imaju arhivi (Popović, 2010). Kada je u pitanju i privatna arhivska građa ništa se ne može odvijati stihijski, već na osnovu načela koja počivaju na osnovama materijalnih propisa i uopšte pozitivno pravnog zakonodavstva svake države ta arhivska građa (memoarska građa, lični ili porodični fond, zbirka, autorsko ili konstruktorsko delo) u arhive stižu najčešće otkupom, poklonom ili zaveštanjem.

Sve to mora biti regulisano zakonskim propisima jer oni daju prave mere ljudima i stvarima, a svaki drugi prilaz u pogledu zaštite arhivske građe bio bi nenaučan i apolitičan.

Iako se radi o manjim količinama zaprimljene arhivske građe ili očekivane za prijem po navedenim osnovama, ta arhivska građa je vrlo važna i zakonski zaštićena, isto kao i građa koja se preuzima redovnim putem. U toj građi najčešće se nalaze ne samo istorijska, politička i druga društvena zbivanja i događaji u državama ili regionima, već i životne sudbine pojedinaca, stvaraoca arhivske građe koja oslikava njegovu ličnost i delo.

Svako od nas je „istorijska ličnost“ i međusobno se u mnogome ne razlikujemo, jer svako od nas nakon rađanja, prolazi kroz školovanje, zapošljavanje, stvaranje porodice (sklapanjem braka), produženjem vrste (rođenjem dece), stvaranjem imovinsko pravnih vrednosti i ugledu u društvu, gde nas očekuje i smrt i mesto sahrane (prostor istih dimenzija za svakog od nas). Za svakog čoveka postoje izvorni dokumenti od izvoda iz knjiga rođenih, venčanih i umrlih, a da ne govorimo o mnogim drugim brojnim dokumentima iz svih sfera ljudskog života. Stoga bi svako od nas mogao imati u najmanju ruku svoj dosije povezan u jednu celinu. Nažalost, to svakom nije dostupno, jer se dokumenta („raštrkana“) nalaze ne samo u svojim stanovima već i u brojnim institucijama, zavisno od toga gde se lice kretalo i radilo i od nadležnosti određenih organa ili organizacija. Po pravilu samo se članovi užih porodica staraju o biografijama svojih srodnika i to bez dovoljno potkrepljenih dokaza. Samo su pojedine ugledne ličnosti iz političkog, javnog, kulturnog, umetničkog i po drugim osnovama stvaralačkog rada privilegovane, da se o njima i njihovim ličnostima i delima stara ne samo porodica već i društvo u celini. Ta lica prati brojna arhivska građa iskazana kroz dokumenta vezana za njega i njegovu ličnost i funkciju i ona stvaralačka dela koja je on stvarao, bez obzira da li su autorskog ili drugog karaktera.

Veći broj stvaraoca ili imaoca arhivske građe, autor (ili njegovi naslednici) najčešće ustupaju „svoju građu“ nadležnim ustanovama za zaštitu i korišćenje arhivske građe a to su arhivi. To je dobro, da ta građa od strane naslednika, ili onog „ko dođe do nje“ ne završi na otpadu.

O primopredaji arhivske građe i pored sklopljenih i potpisanih ugovora (poklon, otkup) ili akta o zaveštanju (testament) sačinjava se i zapisnik u kojem moraju biti uneti podaci: datum sastavljanja, mesto primopredaje; ime nadležnog arhiva; ime imaoca arhivske građe; po kom se osnovu preuzima (otkup, zaveštanje, poklon); kakvog je karaktera građa koja se preuzima; količina arhivske građe koja se zaprima, nalaz komisije i potpisi lica koji predaju i koji preuzimaju arhivsku građu.

Svaki od tri pravna instituta (otkup, poklon i zaveštanje) moraju sadržavati sve elemente za sklapanje ugovora, a pravni institut zaveštanja ispunjavati propisanu formu.

3 USLOV I ROK

Dva vrlo bitna elementa svakog ugovora, pa i navedenih pravnih instituta: otkupa, poklona i zaveštanja, su uslov i rok. Oni prate i svaki pravni posao a naročito onih iz obligacionih odnosa. Naime, pored predmeta ugovora i cene, izuzetno važni elementi ugovora su pravni instituti: *uslov* i *rok*. Od njih zavisi pod kojima će se uslovima ugovori zaključiti, (bez obzira da li se radi o dobročnim ili teretnim), odnosno od kada počinju teći pravni poslovi.

3.1 Uslov

Svaka stranka u ugovornim odnosima može da traži primenu instituta uslova, naročito u slučajevima kada pravno dejstvo ne nastupa odmah. One utvrđuju da će pravne radnje nastati ili prestati zavisno od nekog uslova. To se najčešće dešava u slučajevima kada se neka radnja ili događaj predvide ugovorom, i po pravilu postaju obostrano teretni. Naime, radi se o nekoj budućoj neizvesnoj okolnosti, od čijeg nastupanja ili nenastupanja zavisi nastanak, promena ili prestanak nekog subjektivnog prava (Pravni leksikon, 1970, str. 1240). Uslovi služe interesima stranki jer im daju mogućnost da svoj pravni posao prilagode budućim eventualnostima, naravno ukoliko ih zakoni ne zabranjuju. Uslov može biti odložen i raskidan. Uslovi djeluju na punovažnost posla sve dotle dok sami čin uslova nije nastupio. Kada uslov nastupi posao postaje potpun i realizovan.

3.2 Rok

Rok se razlikuje od uslova po tome što je kod roka nastanak okolnosti od koje zavisi dejstvo ili kraj dejstva pravnog posla izvestan, ili bolje rečeno rok predstavlja buduću izvesnu okolnost od čijeg nastupanja zavisi nastanak ili prestanak dejstva nekog ugovora (Pravni leksikon, 1970, str. 1001). Stanje očekivanja, koje bi trebalo da postoji do nastupanja roka, ne odnosi se na pravo, već na dospelost tražbine. Pravni poslovi zaključeni sa rokom su samo oni, gde do nastupanja roka ne postoji ni pravo. Naime, dok kod drugih pravnih poslova posao traje od zaključenja do izvršenja, to se kod poslova sa raskidnim rokom dejstvo pravnog posla završava sa dolaskom završnog termina.

U pravu postoje i prekluzivni rokovi (strogi rokovi). To su rokovi u kojima se određena pravna radnja može preduzeti samo u okviru datog roka. On isti će poslednjeg dana koji je propisan ili određen presudom ili rešenjem suda ili nekog organa uprave.

Uslov i rok se razlikuju po tome što je uslov buduća *neizvesna* činjenica, a rok buduća *izvesna* činjenica.

Da bi u pojedinim slučajevima mogao nastupiti konkretni pravni posao a naročito kod zaveštanja nužno je ostvarivanje pretpostavki: da je nastupila smrt fizičkog lica (ostavioca), odnosno da je lice proglašeno za umrlo, i da postoji pravni posao primenjivanje testamenta-zaostavštine.

Za sve od tri navedena oblika prijema arhivske građe u arhivima (otkupom, poklonom i zaveštanjem), dati su „popunjeni obrasci“, ali samo za po jedan mogući primjer nabrojanih pravnih instituta. Obrasci su urađeni za neke od složenijih primera postupaka, gde ugovarači nisu ujedno i stvaraoci arhivske građe (što je češća praksa), već: predstavnici, srodstvenici, posrednici ili „slučajni“ imaoци arhivske građe, čije zaključivanje ugovora ima potpunu pravnu snagu, ukoliko ne postoje razlozi za njihovo obaranje, odnosno nije nabavljena nekom protivpravnom radnjom. Imena u obrascima su sasvim proizvoljno uzeta, osim ime direktora koji je u vremenenu zaključivanje ugovora obavljao konkretnu funkciju. Naravno, ni ugovori niti testament dati u obrascima nisu realizovani.

U pojedinim zakonima o arhivskoj delatnosti na prostorima bivše SFRJ pored termina stvaralac i imaoц arhivske građe zadržan je, odnosno unet institut držalac arhivske građe. To predviđa i najnovije arhivsko zakonodavstvo u Crnoj Gori.

Arhivisti Državnog arhiva iz Cetinja Srđan Pejović i Vesna Đuričković smatraju: da termin držalac zakonodavno-pravno nije definisan iako je znano da držalac arhivske građe ili registraturskog materijala može biti pravno ili fizičko lice, bez obzira dali se radi o vlastitoj ili tuđoj provinijenciji (Pejović, 2010, str. 86-88). Pejović takođe iznosi da držalac arhivske građe može na primer biti lopov, uzurpator ili nalazač arhivske građe pripremljene za sebe. I iz tih razloga odlučeno je da se termin držalac arhivske građe u oblasti koju obrađuje ovaj rad ne upotrebljava.

Arhivska građa koja ima po sadržini velike vrednosti preuzima se na trajno čuvanje, pa i ona koja je zaprimljena po osnovu zakupa, poklona i zaveštanja. Značaj pojedinih ličnosti u naučnom, političkom, društvenom i kulturnom životu, bitno utiče na vrednosti dokumentacije koju oni stvaraju. Stoga arhivsku građu koja je pripadala zaslužnom i prizatom licu: državniku, naučniku, umetniku i dr., treba čuvati trajno i kao izvor za njihove biografije.

4 UGOVORI O OTKUPU I POKLONU ARHIVSKE GRAĐE ARHIVU I ZAVEŠTANJA

4.1 Ugovor o otkupu arhivske građe sa primerkom obrasca

Kada se radi o otkupu arhivske građe prvenstveno se misli na kupoprodajne ugovore, koji se najčešće primenjuju u arhivskoj delatnosti kada neki stvaralac ili imalac arhivske građe želi da je proda-ustupi arhivu. Taj oblik ugovora nije ništa drugo no ugovor o prodaji (Zakon o obligacionim odnosima, 2003, član 220-241).

Ugovor o prodaji koji mora biti zaključen u pismenoj formi je dvostrano obavezan i teretan sporazum prodavca i kupca po kome se prodavac obavezuje da prenese na kupca (odnosno na državu) pravo svojine na prodatu stvar ili pravo i da mu je u tu svrhu preda, dok se kupac obavezuje da plati cenu i preuzme stvar. Predmet ugovora može biti svaka stvar pa i ona koja je u predmetu buduća stvar kao na primer autorsko pravo, koje još nije stvoreno, a od prava predmet ugovora mogu biti imovinska prenosiva prava: pravo svojine, plodouživanje autorsko-imovinska prava i dr. Sud priznaje pravno dejstvo ugovora o prenosu prava pod sledećim uslovima: da promet nije zabranjen, da je ugovor zaključen u pismenoj formi sa potpisima kupca i prodavca, da je ugovor moguće ispuniti; da je stvar stečena u granicama zakona; da nije povređeno pravo preče kupovine. Ovde je predmet ugovora arhivska građa.

Praksa je pokazala da je od strane arhiva dosta arhivske građe otkupljeno od prodavaca koji su tu građu stekli dozvoljenim pravnim radnjama ili su prodavci ujedno i njeni stvaraoci. Najčešće su otkupljivane zbirke stvaraoca arhivske građe iskazane bilo kao memoarska, odnosno stvaralačka iz svih oblastima delatnosti, a naročito na polju književnosti, umetnosti... Međutim, ukoliko konkretni arhiv nije u mogućnosti da otkupi ponuđenu arhivsku radnju, recimo nema novca, sumnji da je do nje prodavac došao nedozvoljenim pravnim radnjama (krivičnim delom ili prekršajem, kao i povredom moralnih načela) on je u obavezi da prati šta će se sa tom građom desiti, pre svega da ne bi bila uništena ili prodana u inostranstvo i sl. U tom slučaju neophodno je obavestiti nadležne organe „gonjenja“ - policiju ili tužilaštvo, radi preduzimanja konkretnih radnji.

Ugovor o prodaji-otkupu arhivske građe (primerak obrasca)

Zaključen dana 25. 12. 2014. godine između *Žarka Ruškića*, iz Lenarta Franca Prešerna 130, koga zastupa *Kučan Marieta*, advokat iz Ljubljane, Božidara Jakca broj 320, u daljem tekstu (prodavac) i Pokrajinskog arhiva u Mariboru, Maribor Glavni trg broj 7 koga zastupa direktor prof. *Ivan Fras* u daljem tekstu (kupac).

Član 1.

Prodavac je vlasnik Otkupne stanice „*Ponovno oživljavanje*“ za promet sekundarnih sirovina, odnosno starog papira, locirane u Lenartu, u ulici Franca Prešerna 130.

Sakupljač starog papira *Henrik Ribič* iz Šentilja prilikom čišćenja podruma, vlasništvo *Viktora Jerčiča* profesora Univerziteta iz Ljubljane (koji je umro pre 10 godina) naišao je na veću količinu rukopisa, spisa, fotografija, pisama i drugih dokumenata i knjiga iz bogatog stvaralačkog rada te vrlo poznate ličnosti, uglednog profesora, književnika i novinara. Većinu od tih knjiga objavljenih od strane profesora *Viktora Jerčiča* imaju karakter autorskih dela. Mereno arhivističkim merilima radi se o arhivskoj i drugoj dokumentarnoj i bibliotečkoj građi u dužini od deset metara. Sakupljač starog papira *Ribič Henrik*, iz Šentilja Božidara Jakca broj 15, umesto da tu građu direktno proda Fabrici za preradu papira u Brežicama, on je sklonio u svom stanu, a zatim se posavetovao sa stručnim ljudima i saznao da se radi o vrednoj arhivskoj građi. Smatrajući da će prodajom te građe imati zaradu, pokušao je da istu proda izdavačkim kućama, otpadnim organizacijama ili antikvarnicama, ali niko nije bio zainteresovan da je otkupi, a pogotovu ne po većoj ceni od cene starog papira. Pokrajinskom arhivu u Mariboru, kao nadležnoj (teritorijalnoj) instituciji, za zaštitu i korišćenje arhivske građe, niti drugim arhivima širom Slovenije nije nudio na prodaju.

Na kraju je ponudio prodavcu *Ruškić Žarku*, kao rukovodiocu otkupne stanice „*Ponovno oživljavanje*“ iz Maribora Franca Prešerna 130. Prodavac je navedenu arhivsku građu otkupio po nešto većoj ceni od cene kojom se kupuje stari papir, znajući da joj je mesto u arhivu, pa je istu ponudio kupcu Pokrajinskom arhivu u Mariboru.

Član 2.

Prodavac kao imaoc i otkupljivač navedene arhivske građe i većeg broja knjiga (350 naslova) od sakupljača sekundarnih sirovina iz člana 1 ovog ugovora, čiji je stvaraoc *Viktor Jerčič* profesor Univerziteta iz Ljubljane prodaje Pokrajinskom arhivu u Mariboru, Maribor Glavni trg broj 7, po simboličnoj ceni u ukupnom iznosu od 4.000 eura (četiri hiljade eura).

Član 3.

Navedenu arhivsku građu, dokumentarni materijal i knjige iz člana 1. ovog ugovora prodavac prodaje, kupcu (nadležnoj i stručnoj organizaciji) iz razloga da bi dobila mesto koje joj pripada i da pokrije troškove otkupa, čuvanja i prevoza do kupca, u iznosu datom u članu 2 ovog ugovora, bez bilo kakvih drugih uslovljavanja i potraživanja.

Član 4.

Prodavac izjavljuje da je arhivska građa koja je predmet kupoprodaje bez bilo kakvih tereta, a proverom je saznao da profesor *Viktor Jerčič* nije bio ženjen, nema zakonskih naslednika niti bližih srodnika.

Član 5.

Ugovarači su se sporazumeli da kupac ugovorenu cenu isplati odmah po potpisivanju ugovora, odnosno nakon primopredaje arhivske i bibliotečke građe što će se zapisnički konstatovati.

Prodavac izjavljuje a time preuzima sve eventualne obaveze, iskrse nakon potpisivanja ovog ugovora pošto je saznao da stvaralac te građe nije ostavio bilo kakvu oporuku, niti je imovinko pravna, autorska i druga prava preneo na neko drugo lice.

Član 6.

Ugovarači konstatuju da navedena arhivska građa danom zaključenja ovog ugovora (pošto nema uslovljavanja), odnosno njenim stupanjem u posjed kupca postaje državna svojina, a da se kod njenog sređivanja, kategorizacije korišćenja i publikovanja postupa onako kako je to normativno predviđeno za ostalu arhivsku građu, koja je pohranjena u Pokrajinskom arhivu u Mariboru, i drugim arhivima u Sloveniji, zavisno od vremenskih odrednica, istorijskog, umetničkog, i naučnog karaktera kao i od obrazovne vrednosti, izvornosti i od važnosti samog stvaraoca.

Član 7.

Kupac je ovlašćen i u obavezi da prema preuzetoj (kupljenoj) građi a na osnovu ovog ugovora postupa u skladu sa materijalnim propisima odnosno shodno zakonu koji regulišu zaštitu i korišćenje arhivske građe, propisima koji uređuje autorska i druga srodna prava (kada je u pitanju objavljivanje), kao i propisima iz zakona o obligacionim odnosima.

Ugovarači se odriču prava raskida ugovora.

Član 9.

Za sporove po ovom ugovoru nadležan je Osnovni sud u Mariboru.

Član 10.

Ovaj ugovor je sačinjen u šest istovetnih primeraka od kojih svaka strana zadržava po tri primerka.

Prodavac

Kupac

Žarko Ruškić

Prof. Ivan Fras

Napomena: U ovom obrascu je unet jedan od primera višeg broja mogućih obrazaca ugovora o otkupu. Ovakav primer je dat iz razloga da bi se saznalo kako je prodavac došao do arhivske građe (predmeta ugovora) i što je bio razlog za prodaju iste. Imena koja se navode u ugovoru su proizvoljno uneta. Međutim, ime direktora Pokrajinskog arhiva u Mariboru profesora Ivana Frasa je uneto jer se on u vremenu „sklapanja ugovora“ nalazio na funkciji direktora Pokrajinskog arhiva Maribora, pa ga ne možemo menjati, niti proizvoljno unositi neko drugo ime. Ugovor iz ovog obrasca nije sklopljen, već je uzet samo kao primer. Predmet ugovora se mora bliže opisati, da bi se eventualno saznalo da li je prodavac nekom protivpranom radnjom, odnosno prekršajem ili krivičnim delom došao do nje, kako bi se blagovremeno dostavila prijava organima gonjenja (policiji ili tužilaštvu).

4.2 Ugovor o poklonu, sa primerkom obrasca

Poklon je dobročini ugovor kojim neko (poklonodavac) daje drugome (poklonoprimcu) neku svoju imovinsku ili drugu kulturnu vrednost, a drugi to prima i prihvata. Tu postoje volje između poklonodavca, da tu vrednost pokloni, i poklonoprimca da istu primi (Pravni leksikon, 1970, str. 785).

Poklonodavac može biti ne samo fizičko već i pravno lice. Radi se o besplatnosti poklanjanja i da tu činidbu izvršava dobrovoljno. Predmet poklona mogu da budu stvari, prava i imovina. Naravno, ona strogo lična prava koja se ne mogu preneti na drugoga ne mogu se ni poklanjati. Poklonoprimac koji je preuzeo poklonjenu imovinu odgovoran je za nju. Ne može se usmeni poklon smatrati dovoljnim ukoliko nije praćen ugovorom, odnosno predajom stvari. Po pravilu ne može se tražiti od poklonoprimca povraćaj poklonjene stvari ili imovine mimo onoga što je predviđeno ugovorom. Zbog toga i tu odredbu ugovor treba da sadrži. Kada se radi o poklonu arhivske građe arhivu, ugovorom se moraju predvideti sve eventualne posledice koje mogu proizaći. Pre svega o kakvoj se arhivskoj građi radi, odnosno da li se radi o autorskom delu ili drugoj vrsti građe, do koje je poklonoprimac i na koji način došao.

Ugovor o poklonu (primerak obrasca)

Zaključen dana 25.02. 2015. godine između *Sedej Marka* iz Maribora, ulica *Antona Ribičića* broj 1, koga zastupa *Petar Grdeljaj* advokat iz Ljubljane Spasića i Mašare broj 300 u daljem tekstu (poklonodavac) i Pokrajinskog arhiva Maribor, Glavni trg broj 7 koga zastupa direktor prof. *Ivan Fras* u daljem tekstu poklonoprimac.

Član 1.

Poklonodavac je vlasnik-imalac arhivske građe i knjiga koje je prikupljao, preuzimao i čuvao, a čiji je stvaralac bio njegov pokojni ujak *Tomaš Sedej* iz Slovenske Bistrice, ulica Borisa Kidriča 120.

Arhivska građa se odnosi pre svega na rukopise ujakovih objavljenih knjiga i preko stotinu referata kako u rukopisima, tako i objavljenih u slovenačkim i inostranim časopisima i drugim publikacijama. Pored toga, u građi poznatog i uglednog književnika i novinara pokojnog *Sedej Tomaša* nalaze se i putni izveštaji po zemlji i inostranstvu, razni dopisi, prepiske, govori sa promocija knjiga, izložbi pa čak i jedan broj posmrtnih i drugih govora ili upućenih telegrama pisanim i slatim u raznim prilikama, kao i jedan broj neobjavljenih pesama.

Većina te građe odnosi se na period vremena dok je pokojni *Tomaš Sedej* obavljao funkciju direktora ugledne izdavačke kuće „Zaselje“ iz Ljubljane. Pored arhivske građe poklonodavac je sačuvao i par stotina knjiga. Ukupna količina arhivske građe, dokumentarnog materijala i knjiga poređanih po metodologiji merjenja arhivske građe iznosi šest dužnih metra.

Član 2.

Poklonodavac ovim poklanja svoju nepokretnost opisanu članu 1 ovog ugovora Pokrajinskom arhivu u Mariboru.

Član 3.

Poklonoprimac prihvata poklon u svemu kako je to predviđeno članom 1 ovog ugovora i to sa zahvalnošću.

Član 4.

Poklonodavac ovlašćuje, a time i uslovljava poklonoprimca, da po osnovu ovog ugovora oformi posebnu zbirku po imenu njenog stvaraoca *Tomaša Sedeja* i tu arhivsku građu sredi po arhivističkim principima, a da će njeno korišćenje biti omogućeno nakon njenog arhivskog i bibliotečkog sređivanja i valorizacije, odnosno da to ne bude ranije od tri godine od dana zapisničkog preuzimanja predmetne građe.

Član 5.

Poklonodavac *Sedej Marko* izjavljuje da predmet ovog ugovora nije teretan niti je bilo čime opterećen, a da ga je pokojni ujak *Tomaš Sedej* ovlastio da sa arhivskom građom, drugim dokumentarnim materijalom i knjigama raspolaže i usmjeri ga da je u svojstvu poklona uruči nadležnoj ustanovi kulture Pokrajinskom arhivu u Mariboru.

Član 6.

Ovaj ugovor je sačinjen na osnovu slobodno izraženih volja ugovarača, pa ga kao takvog ugovarači potpisuju.

Član 7.

Za sporove po ovom ugovoru nadležan je sud u Mariboru.

Član 8.

Ovaj ugovor je sačinjen u šest istovetnih primeraka od kojih svaka strana zadržava po tri primerka.

Poklonodavac

Poklonoprimac

Sedej Marko

Prof. Ivan Fras

***Napomena:** ugovor o poklonu najčešće se zaključuje direktno između poklonodavca i poklonoprimca, ali postoje i drugi oblici ugovora, koji se sklapaju recimo nakon isteka nekog uslova ili roka, a pre svega i želje koju stvaralac arhivske građe i drugog dokumentarnog i bibliotečkog materijala prenosi na nekog od svojih srodnika, da ga ono za slučaj bolesti ili čak nakon njegove smrti pokloni nadležnoj ustanovi. Takav primer obrasca dat je u priloženom ugovoru o poklonu. Uneta imena lica koja postoje, kao što je navedeno ime direktora Pokrajinskog arhiva u Mariboru gospodina prof. Ivana Frasa iz realnih razloga nije bilo potrebno menjati i proizvoljno unositi neko drugo ime. Sva ostala imena kao i predmet ugovora su sasvim proizvoljno uzeta.*

4.3 Zaveštanje (testament-legat) sa primerkom obrasca svojeručnog testameta

Arhivska građa može stići u arhivu i pravnim institutom poznatim pod imenom *testament*, najčešće primenjivan u ostavinskom postupku prema zakonima o nasleđivanju (Zakon o nasleđivanju, 1990, član 78-79).

Testament ili zaveštanje je jednostrana, lična uvek opoziva poslednja izjava volje testamentarno sposobnog fizičkog lica, koji svoju zaostavštinu ili njen deo za slučaj smrti u zakonskoj formi raspoređuje. Testament ima prioriterniji pravni osnov od zakona u pogledu nasleđivanja. Izjava volje upravljena na nastanak testameta mora biti učinjena lično. To je dobročin pravni posao. Testament se po pravilu sačinjava u pisanoj formi i to kao svojeručni testament. Testament je punovažan ako je u njemu izražena volja zaveštaoca, koja mora biti ozbiljna i stvarna. Svojeručni testament kao najčešći oblik zaveštanja sačinjava psihička i fizička zdrava osoba svojom rukom i kao takvog ga potpisuje. Naravno testament može biti izgovoren ili pisan: pred svedocima, notarom ili u sudu.

Međutim, naslednik zaostavštine je u obavezi i da ispuni i neke od predloga zaveštaoca, kao na primer da neki deo bilo kog oblika zaveštanja izražen kao legat izdvoji i ustupi onom kome je namenjen. To se ostvaruje nalogom kao teretom koji zaveštalac postavlja testamentalnom nasledniku. To nije obligacioni odnos, ali se te želje ostvaruju po pravilu posredno.

Kada se radi o arhivskoj građi što je za nas arhiviste primarno, mora se u svemu ispoštovati poslednja izjava volje od strane zaveštaoca, kao na primer: da se arhivska građa izražena kao autorsko pravo, pravo industrijske svojine i dr. može dati na korišćenje samo nakon ostaviočeve smrti u rokovima u kojima ih je zaveštalac odredio. To isto važi i sa uslovima i rokovima objavljivanja te građe.

Ukoliko to nije predviđeno testamentom, onda se i za tu građu primenjuju odredbe materijalnih propisa (zakoni o arhivskoj građi i arhivima) i zakona koji reguliše autorska i druga srodna prava. Testament je jednostrani pravni posao jer nastaje izjavom volje jedne strane. Obeležje testameta nema dvostrani pravni posao. Obaveza deluje nakon smrti testatora, kao zadnjom izjavom volje stvaraoca ili imaoca konkretne arhivske građe.

Legat. Sa pravom se možemo zapitati šta je to zaostavština-testament ili čak oporuka, a šta legat? Već je rečeno da je zaveštanje-oporuka isto što i testament. To su koristi ili prava koje zaveštalac ili testator ostavlja svojom ličnom voljom zakonskim naslednicima ili drugim pravnim ili fizičkim licima nakon njegove smrti. Legat bi bio određena korist koju zaveštalac testamentom ostavlja određenom fizičkom ili pravnom licu iz svoje zaostavštine (Babić, 2005, str. 146).

Lice kome zaveštalac ostavlja dio svoje zaostavštine zove se legator, koji stiče tražbeno pravo da traži „ono što mu je ostavljeno“. To može biti stvar, pravo, novac i naravno njegov lični ili porodični fond ili druga privatna arhivska građa.

Svojeručni testament (primerak obrasca)

Ja, *Zaseljević Zagorka* iz Beograda, ulica Danice Marković 11., sa brojem lične karte 14000. SUP-Beograd u dobrom zdravlju, pri čistoj svesti i zdravom razumu, slobodnom voljom i svojom rukom, želim da ovim putem sačinim *z a v e š t a n j e*.

Sva rukopisna-stvaralačka dela, mog pokojnog supruga *Zaseljević Ostoje* koji je umro pre deset godina i sahranjen u Mariboru, ostavio je meni svom bračnom drugu na amanet, i jedinom zakonskom nasledniku, jer nemamo dece niti bližih srodnika da nakon moje smrti ista pripadne Pokrajinskom arhivu u Mariboru. Neka od tih njegovih stvaralačkih književnih dela su i objavljena (tri romana „*Velja prodo*“, „*Razdolja*“ i „*Kozarice*“ i zbirke pesama „*Razložni trud*“ i „*Osoje od Jame*“ kao i sedamnaest pripovedaka).

Kao naslednica i vlasnica čitavog njegovog književnog rukopisnog (i drugih oblika zapisa) književnog stvaralašta i drugih prepisa dopisa i dr. koju je stvarao moj pokojni suprug *Zaseljević Ostoja*, književnik i književni kritičar, a koji je umro 19.03 2004. godine, želim (ispunjavajući i njegovu zadnju volju i želju), da odmah *nakon moje smrti istu zaveštam Pokrajinskom arhivu u Mariboru*, s tim da se ista sredi po arhivističkim principima za ovakvu vrstu arhivske građe i da se oformi-osnuje fond ili zbirka pod imenom *Zaseljević Ostoje*, kao i da se kao celina pohrani. Ovakvu odluku, doneo je je moj pokojni suprug iskrenom voljom i prenio meni da nakon moje smrti ista pripadne, *Pokrajinskom arhivu u Mariboru* pošto se uverio da se radi o vrlo stručnoj kulturnoj i naučnoj ustanovi, koja posvećuje izuzetno veliku pažnju preuzimanju i čuvanju privatne arhivske građe, odnosno građe uglednih i stvaralačkih ličnosti, a naročito na polju književnog i umetničkog stvaralaštva.

Navedena arhivska građa-zbirka može se koristiti u rokovima kako je to predviđeno materijalnim zakonom koji reguliše zaštitu arhivske građe. Objavljena književna dela, za kojima ima potrebe da se ponovo izdaju, kao i pripremljeni a neobjavljeni rukopisi, koja imaju karakter autorskih dela, mogu se objavljivati pod uslovima odredbi važećeg zakona koji reguliše autorska prava, kao i zakona koji uređuje arhivsku delatnost. Pravo prvenstva objavljivanja rukopisa, ili ponovna izdanja već štampanih dela ima Pokrajinski arhiv u Mariboru.

Takođe izjavljujem da kao naslednik i vlasnik, u ovom slučaju testator navedene memoarske i stvaralačke građe i knjiga nisam stupala u kontakt sa bilo kojom izdavačkom kućom, niti se o bilo čemu dogovorala, tako tako da ista nije ničim opterećena.

Beograd 5. 3. 2015

T e s t a t o r

Zaseljević Zagorka sr.

Napomena: *I u ovom primerku obrasca nije dat najčešći oblik slučajeva zaveštanja, gde testator oporukom direktno ostavlja svoja književna dela, arhivsku građu i bibliotečki fond, ili druga prava i stvari, čiji je imovinski ili moralni imalac nadležnom arhivu, već se nasledno-pravni institut ostvaruje preko trećeg lica, odnosno gde se testator pojavljuje njegova supruga. Zaveštanje-testament deluje tek nakon smrti ostavioca, pa je vrlo bitno da se navede termin kada je testament pisan, otkada deluje i kada ga arhiv preuzima kao zaveštanu imovinkulturno dobro.*

Arhivska građa koju preuzimaju arhivi otkupom, zaveštanjem ili poklonom, bez obzira da li se radi o književnom, umetničkom, konstruktorskom ili drugom delu, koja najčešće ima autorski karakter, smatra se dragocenim dokumentima, jer svedoče o jednom vremenu ili događaju i lično o autoru, a naročito ukoliko se radi o autobiografskom delu. To mogu biti memoari, zapisnici, dnevници zabeleške i sl. Oni se mogu smatrati istorijskim izvorima, ali za sigurno nadomeštavaju (upotpunjuju) istorijske izvora, naročito kada istorija nije rekla svoje.

Ta brojna stvaralaštva koja pristižu u arhive moraju imati ugovorni karakter, koji u dosta slučajeva remete metodologiju redovnog prijema arhivske građe, jer se ugovoreni elementi ugovora moraju ispoštovati. To je slučaj i kod zaprimanja arhivske građe u arhiv zaveštanjem-testamentom, jer najčešće imaju uslovni karakter. No i pored usloženih teškoća koje arhivi imaju kod navedenih pravno ugovornih oblika, ili zaveštanja, kako kod prijema te arhivske građe tako i kod postupanja sa njom, oni postaju bogatiji za tu građu, bez obzira u kojoj meri ona predstavlja književnu, bibliotečku, umetničku, memoarsku odnosno arhivsku vrednost.

Tamo gde nema ili nema dovoljno istorijskih izvora u arhivskoj građi o pojedinim događajima, memorska građa iskazana kroz dnevnike, zapise, zabeleške, epske pesme (rukopis, otkucani tekst na mašini ili na drugom obliku zapisa, fotosnimcima, mikrofilmovima, knjigama i dr.) pre svega pohranjena u arhivima može nadomestiti arhivsku građu. Verodostojnost i kvalitet sadržaja memoarske arhivske građe zavisi i od toga da li su sećanja blagovremeno zabeležena i pod kojim okolnostima: godine starosti, memorija, moć zapažanja, uočavanje bitnog u zbivanjima, funkcije i dužnosti koje je autor obavljao i dr.

5 VALORIZACIJA ARHIVSKE GRAĐE

Valorizacija arhivske građe vrši se nad čitavom arhivskom građom, gde se ne može mimoći ni arhivska građa prispela u arhiv otkupom, poklonom ili zaveštanjem,. Valorizacija se smatra nezamenljivi i najneophodniji oblik arhivske delatnosti (Bakić, 2014).

Zbog prostorne skučenosti, nedovoljnog broja stručno obučanih radnika, a pre svega i zbog uvek skromno dodjeljivanih budžetskih sredstava arhivima, arhivi nisu u stanju da u potpunosti obavljaju svoje nadležnosti, kako u skladu sa propisima, tako i sa arhivskom teorijom i praksom, postamentima arhivistike, koja se izdiferencirala kao nauka. Na drugoj strani nijedna država nije toliko bogata, da sačuva sve što je od dokumenata. Arhivisti su svesni da to i nije potrebno, ali takođe znaju da ogromna arhivska građa koju treba trajno čuvati nema dovoljno smeštajnog prostora niti savremene opreme za rad, pa ista ostaje kod registratura a ponekad činom privatizacije ostaje nezaštićena. Stoga treba ubrzano i stručno prići ocenjivanju prispelih dokumenata, odnosno vršiti valorizaciju, kao najstručnijem i najodgovornijem poslu svakog arhiviste. Arhivisti uz dosta truda znanja i stečenog iskustva koristeći arhivistički normativizam svoje zemlje (zakonske i podzakonske propise i interne akte), služeći se iskustvima, kompariranjem i saznanjima, kako je to urađeno u drugim savremenijim državama kao i preporukama ICA-a iznalaze najbolja i najkorisnija rešenja.

Valorizacija arhivske građe preuzete u arhiv otkupom (kupoprodajom), poklonom i zaveštanjem (testamentom), može i mora da ima različitosti i u njenoj dostupnosti, korišćenju i objavljivanju, od arhivske građe koja je „redovnim putem stigla u arhiv“. Ovo iz razloga jer se pojedina prava i obaveze uređuju ugovorima ili poslednjom izjavom volje. Sređivanje te arhivske građe, njena valorizacije i izrada naučno informativnih sredstava, spada u najsloženije, najteže, najsuptilnije i najodgovornije oblike arhivske delatnosti. Odatle polazi osnov kako za korišćenje tako i za publikovanje arhivske građe.²

² Početkom aprila 2014. godine iz već i poznatog i priznatog arhivističkog stručnjaka naučnika, izašla je iz štampe knjiga pod naslovom *Valorizacija arhivske građe*, u izdanju dve izuzetno prestižne i ugledne javne ustanove Crne Gore i to: *Državnog arhiva Crne Gore Cetinje* i *Službenog lista Crne-Podgorica*. Definicija pojma valorizacije i

Kada je u pitanju formulacija valorizacije arhivske građe navešću neke od savremenika, nama dobro poznatih i još uvek aktivnih arhivskih stručnjaka sa prostora bivše SFRJ. Dugogodišnji pomoćnik direktora Arhiva Jugoslavije dr. Bogdan Lekić iz Srbije smatra „da valorizacija arhivske građe predstavlja nesunjivo osnovni, najsloženiji i najodgovorniji zadatak arhivistike i istorijske nauke uopšte” (Lekić, 2006, str. 60). Lekić ističe i to da ovom problemu treba posvetiti veliku pažnju, kako zbog njegovog stručnog razrešavanja, tako i njegovog naučnog značaja.

Dr. Josip Kolanović iz Hrvatske takođe dugogodišnji direktor arhiva Hrvatske, koji se bavio izučavanjem valorizacije arhivske građe u teoriji i praksi kako u zemlji tako i u svetu ističe „da rad na vrednovanju i odabiru ahivskog gradiva za trajno čuvanje se smatra najzahtjevnijim poslom arhivistike” (Kolanović, 1995, str. 8), i što je vrlo bitno te poslove upoređuje sa „činom pisanja povijesti”.

Profesor dr. Azem Kožar koji se skoro čitav radni vek bavio arhivistikom i istorijom vrednovanje arhivske građe smatra „krucijalnim pitanjem arhivistike, ali i drugih znanosti (društvenih i humanističkih) i ono se zasniva na teorijskim i praktičnim saznanjima arhivistike“ (Kožar, 2005).

Dr. Mile Bakić, iz Crne Gore, izuzetno cenjeni arhivista koji je Crnoj Gori u zadnjih nekoliko godina podario četiri arhivističke publikacije za valorizaciju arhivske građe kaže, da se „u arhivskoj teoriji i praksi valorizaciji pridaje ključni značaj i tretira se kao veoma složen i odgovoran arhivski posao“ (Bakić, 2014, str. 189). Praktično po mišljenju Bakića da nema značajnijeg pitanja u arhivskoj oblasti u odnosu na koje valorizacija nema značajnu i odlučujuću ulogu, a da je najveća njena uloga u domenu odabiranja arhivske građe i izlučivanja bezvrednog registraturskog materijala, odnosno da bi se znalo šta se čuvati a šta uništavati.

Advokat Jovan P. Popović raniji direktor Arhiva Jugoslavije kaže „da živimo u vremenu izuzetne brojnosti (eksplozije) pisanih dokumenata-klasične arhivske građe s jedne strane a isto tako i elektronske arhivske građe, koja se nalazi na raznim oblicima zapisa sa druge strane, te da se što hitnije mora pristupiti valorizaciji arhivske građe, a onda i digitalizaciji“ (Popović, 2011, str. 166). On takođe ističe da valorizaciju arhivske građe smatra nezamenljivim i najneophodnijim oblikom arhivske delatnosti.

Profesor dr. Vladimir Žumer iz Slovenije je mišljenja da od valorizacije zavisi da li će biti ili neće biti arhivske građe i da je to vrlo odgovoran, i istovremeno najzahtjevniji profesionalni i primarni zadatak arhivista i arhiva“ (Žumer, 1999, str. 54).

I ostali arhivski stručnjaci, ne samo sa prostora bivše SFRJ se slažu sa navedenim definicijama i mišljenjima.

Samo entuzijastvom i stručnošću radnika koji rade na ovim poslovima u arhivima spašava se istorija-kulturna baština svake države. A isto tako, da ne bi bili zatrpani ogromnom količinom papira a time i „prostorno ugroženi“, neophodno je blagovremeno izlučivanje bezvrednog registraturskog materijala.

kriterijumi kod valorizacije arhivske građe, sa stanovišta njenog značaja, za koja se dr. Bakić zalaže u ovoj knjizi, daju izuzetnu ulogu i značaj onima koji na tom složenom, osetljivom i odgovornom poslu rade, ostat će kao velika vrednost-postament, na kojima će mlade generacije arhivista sticati stručna znanja i zvanja. Knjigu je učinio dostupnom, da jednako koristi: arhivistima, istoričarima i drugim znalcima društvenih delatnosti, registraturama, studentima (redovnih i poslediplomskih studija), doktorantima, profesorima, naučnim radnicima, istraživačima i naravno svima onima kojima stigne do ruku. Ovo vredno naučno delo, knjiga ili priručnik srdačno preporučujemo svima zaposlenima u arhivima i registraturama koja se bave kancelarijskim poslovanjem i arhivskom građom, širokoj naučnoj, prosvetnoj i kulturnoj javnosti, svim zaposlenima u društvenim naukama i institucijama kulture, prosvete i nauke.

Arhivska građa koja se nalazi kod stvaraoca ili njegovih naslednika, odnosno imaoca arhivske građe do koje imaoc nije došao protivzakonitim radnjama, kod prijema u arhiv, moraju se poštovati njihove želje, a ukoliko to nije predviđeno ili ugovoreno onda se ta zaprimljena arhivska građa kategoriše, valorizuje i daje na korišćenje na osnovu propisa i načela koja se primenjuju kod redovnog preuzimanju od registratura.

6 ZAKLJUČCI

Na osnovu konsultovanja brojne literature, ličnih saznanja, uvida i iskustava iz materije koja se bavi vrlo bitnim oblicima arhivske delatnosti u zaštiti arhivske građe i njenog korišćenja, koja stiže u arhiv otkupom, zaveštanjem ili poklonom, bez obzira da li ima ili nema autorski karakter smatramo:

- da se za sve oblike preuzete arhivske građe mora sačiniti zapisnik o primopredaji;
- da se ugovorima kod prijema arhivske građe u arhiv otkupom ili poklonom moraju utvrditi sadržaj (predmet ugovora), cenu, uslove, rokove, predvideti termine korišćenja i objavljivanja, sa obaveznim unošenjem datuma njenog preuzimanja;
- da bi institut zaveštanja (testament) bio valjan mora biti sačinjen u jednom od zakonom predviđenih oblika: *svojeručni testament; testament overen u sudu, pred notarom, pred svedocima, testament izrečen u bolnici, avionu, brodu i sl.*;
- da postupak preuzimanja arhivske građe u arhiv otkupom, poklonom i zaveštanjem i dalje postupanje sa njom mora počivati na odredbama važećih zakonskih i podzakonskih propisa;
- da arhivisti koji se bave valorizacijom arhivske građe, a posebno one koja se preuzima u arhiv, otkupom, poklonom ili zaveštanjem moraju biti dobri poznavaoци ovog složenog i odgovornog posla;
- da sistem postupaka oko vrednovanja arhivske građe i registraturskog materijala, potreban za istoriju kulturu, nauku, društvo i državu mora počivati na objektivnom stručno-utemeljenim kriterijumima, koji omogućavaju optimalno čuvanje podataka i informacija o događajima, pojavama, ličnostima u određenom vremenu i prostoru;
- da se za arhivsku građu dospelu u arhiv otkupom, poklonom ili zaveštanjem (čija se sređenost ne uslovljava) moraju uraditi informativna sredstva, bez obzira u kakvom se stanju građa zaprima;
- da arhivska građa prispela u archive putem otkupa, poklona ili zaveštanja protekom ugovorenih rokova ili odmah nakon primopredaje postaje državna svojina, o čijoj se zaštiti, sređivanju, izlučivanju, kategorizaciji, korišćenju i objavljivanju stara arhiv, koji je i preuzeo, s tim, da se obavezno poštuju ugovorni ili zaveštajni uslovi;
- da arhivi kod kojih se nalazi arhivska građa autorskog karaktera, koja se po pravilu ubraja u najvažnije kriterijume vrednosti, moraju primenjivati odredbe važećih zakonskih propisa koji regulišu zaštitu autorskih i drugih

srodnih prava i odredbe materijalnih zakona koji reguliše zaštitu i korišćenje arhivske građe.

VIRI IN LITERATURA:

- Babić, I. (2005): *Nasledno pravo*. Beograd: Službeni list Srbije i Crne Gore.
- Bakić, M. (2007): *Arhivistika*. Podgorica: Istorijski institut Crne Gore.
- Bakić, M. (2014): *Valorizacija arhivske građe*. Cetinje: Državni arhiv Crne Gore.
- Kolanović, J. (1995): Vrednovanje arhivskog gradiva u teoriji i praksi. V: *Arhivski vjesnik, god 38*. Zagreb: Hrvatski državni arhiv.
- Kožar, A. (2005): *Arhivistika u teoriji i praksi*. Tuzla: Arhiv Tuzlanskog kantona.
- Lekić, B. (2006): *Arhivistika*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
- Pejović, S. i Đuričković, V. (2010): Pojam držalac u novom arhivskom zakonu Crne Gore. V: *Arhivski Zapisi*. Cetinje: Državni arhiv Crne Gore.
- Popović, J. (2010): Privatna arhivska građa i njeno korišćenje. V: *Arhivska praksa, broj 13*. Tuzla: Arhiv Tuzlanskog kantona.
- Popović, J. (2011): Neki od postulata kao preduslova zaštite arhivske građe. V: *Arhivski zapisi, broj 2*. Cetinje: Državni arhiv Crne Gore.
- *Pravni leksikon* (1970). Beograd: Savremena administracija.
- Zakon o obligacionim odnosima. (2003). Službeni list Savezne republike Jugoslavije, broj 29/78.
- Zakon o nasleđivanju. (1995). Službeni list Republike Srbije broj 46/95.
- Žumer, V. (1999): Politika akvizicije i kriterij vrednovanja. V: *Arhivski vjesnik, god 42*. Zagreb: Državni arhiv Hrvatske.

SUMMARY

Jovan P. POPOVIĆ *

LEGAL PROTECTION, APPRAISAL AND USE OF ARCHIVES ACQUIRED AS GIFTS, PURCHASE AND LEGACY

With this paper the author wanted to inform the archivists about how the legislation treats archives. Legislation, in principle, regulates: the definition, complexity, importance, terms, conditions, and a way of dealing with archives, which are acquired by purchase, gift or legacies; then, how you classify and how you conduct appraisal of archives, and finally, the conditions under which the use and publishing of archives is permitted.

Purchase of archives is regulated by a two-sided contract, where both parties (seller and buyer) arrange the quantity and value of archives, as well as the way of receiving, classifying, using and publishing them. It is a purely contract - based relationship, where its provisions regulate the terms of obligatory relationships.

Regular channels of acquiring archives are from the creators. Namely, archives must be selected on the basis of the List of categories with retention periods. Archives, as a rule, must be older than 30 year. Archives are used for different purposes, so the terms of their accessibility are different.

* Jovan P. Popović, Bulevar despota Stefana 34/IV, Belgrade, Serbia, contact: popovic.j@open.telekom.rs.

The process of the use of archives derives from the provisions of the law and the regulations of each country individually, and of the internal act of the particular archives.

Archives are, as a rule, used for scientific, research, professional and other needs of legal and natural persons, for exhibiting and publishing (cultural, educational and scientific activity) to protect civil rights on the basis of documents in the archives and to support functions of the state and its administrative and judicial authorities. Archives are always available for use, and for personal and other citizens' rights (labor relations, etc.) there are no limitations, and citizens' requests are processed immediately. Archives that are in use for scientific, research, professional and other purposes, are available in the countries of Eastern Europe mainly after the access limitation, which may not be longer than 30 years, or, in special cases, 50 years after their creation.

The use and publishing of archives acquired by purchase, gift or legacy, had to be applied by priority, as provided in the agreements between the archives, on the one hand, and the seller, donor or testator of the bequeathed archives, on the other hand.

Archives acquired as a gift are also defined in the contract (the donator and the recipient). It is a two-sided charitable contract. The donator doing charitable work, as a rule, requires agreeing with terms and conditions. The recipient is obligated to meet his requirements as agreed by the deadline. After the expiration date, the recipient processes archives; arranging, categorization, evaluation, and use of, as with other archives, applying archival methodology, and normatively, theory and practice, unless the donator is asking for the donated material to remain in that order, as it was submitted.

Archives acquired as a legacy (will) are usually declared in the testator's "last will - hand signed testament". The legal institution does not sign the recipient (in this case the archives). It is a charitable personal formal one-sided work in the case of death. Its influence and importance begin to run only after the death of the testator.